

דרושה מסורת

חזרה לכתבי המסורת היהודית היא הדרך היחידה לביסוס השמרנות בישראל - ואת תכניה צריך לגבש מתוכה וברוחה, בבית מדרש ישראלי

אין כיום שמרנות ישראלית.

שתי רגליים עקרוניות לשמרנות. הצורה והתוכן. הקנקן נוגע לסגנון ולדרך ההתנהלות, ותוכו נוגע לפילוסופיה פוליטית שמיתרגמת למדיניות ציבורית; הקנקן מעולם לא תפס בישראל, והתוכן השמרני-הישראלי טרם התנסח.

את הניסיון השיטתי המרכזי בדור התחייה לכוון סגנון ודרך התנהלות שניתן לכנותם שמרניים ניתן לייחס לז'בוטינסקי ולערך ה'הדר' שאותו עמל להחדיר ללב חניכיו:

רון שובל

הדר - כל המושגים של אצילות-נפש, של אבירות, של יופי נשגב - כלולים במילה זו... כל אחד ואחד חייב "לעבד" את עצמו, לסגן ולזקק את כל הליכותיו. ה"הדר" מורכב מאלף "הבלים", המהווים כולם יחד את חיינו היומיים. אכול בשקט ובמתניות... בלכתך ברחוב עם חבריך, אל תכבוש את כל המדרכה; בעלותך בלילה על מדרגות של בית אל תשמיע קולך, לבל תעיר את השכנים; פנה דרך ברחוב לאישה, לזקן, לילד קטן, לכל אדם בכלל; יהא הוא גס רוח, אתה אל תהיה. עליך להיות רחב לבב... מוטב שתקריב אתה קרבן ולא תדרוש קרבן מאחר...!

כל קורא יכול לשפוט בעין טובה יותר או פחות את ההתנהלות של הישראלים במרחב הציבורי מנקודת מבטו. בכל אופן, נראה שאפשר להסכים כי עידון וג'נטלמניות הם לא דבר שהישראליות נוטה להצטיין דווקא בו באופן מיוחד.

החלק המהותי של השמרנות הוא כמובן הפילוסופיה הפוליטית והמדיניות הנגזרת ממנה. אבל יש לזכור כי אחת מאבני היסוד של ההגות השמרנית היא ההנחה כי לתרבות השפעה מכרעת על עיצוב החברה ורעיונותיה. לכן השמרנות עצמה מניחה כי ישנה שונות במימושה הנובעת מהמסגרת התרבותית שבמסגרתה היא צומחת ומתממשת.

אפשר לאפיין חמש אבני יסוד שמרניות, בלתי ניתנות לניתוק זו מזו, אשר באות לידי ביטוי בצורה שונה בהקשר תרבותי קונקרטי. הראשונה היא ההנחה שלמסורת פוליטית היסטורית קונקרטית של אומה, ולחיבורים המשפטיים המכוננים שלה, יש ערך מכריע בעיצוב סמכותו של הממשל. תהליכי הניסוי והטעייה והלימוד ההיסטורי שהתחוללו בעברה של אומה הם שמעניקים לה יציבות, שגשוג וחירות. הנחה זו קשורה להנחה שנייה, שלפיה לכל אומה יש מסורת פוליטית והסדרים חוקתיים משל עצמה, ולהיעדרו של חוק "לוגי" שתקף א-פריורית

ד"ר רונן שובל הוא ממייסדי "אם תרצו" ולשעבר יו"ר חוג הפרופסורים לחוסן מדיני.

לאומות כולן. אבן היסוד השמרנית השלישית היא מקומו המרכזי של התנ"ך והמסורת הפרשנית שלו מבחינת עיצוב דרכה מוסרית של החברה, והאידיאל המוסרי שהיא שואפת אליו. פרשנות זו למקרא מניחה את אבני היסוד הרביעית והחמישית של השמרנות, שלפיהן השליט עצמו מוגבל על-ידי החוק, וחלק משמעותי מתכליות החוק הן שמירה על חירות האזרחים.²

חמש אבני יסוד הגותיות אלו זכו לניסוח וליטוש שיטתי על-ידי הוגים שמרנים בעיקר בבריטניה ובארצות הברית, אשר מתאימים ומשקפים, בהתאם להנחת היסוד השמרנית עצמה, את התרבות שבמסגרתה הם נוסחו.

השמרנות הישראלית נולדה לכאורה בשנים האחרונות, עת רעיונותיהם של ברק, טוקוויל, האייק ואחרים תורגמו לעברית. אולם תרגומים חשובים אלו, עד כמה שהם מפרים ומועילים להתפתחות השיח, ועד כמה שהם עצמם נשענים על מסורת פוליטית תנ"כית, אינם מבטאים שורש פנימי עברי אותנטי. הנחת היסוד השמרנית עצמה גורסת כי לתרבות יש תפקיד מפתח בניסוחה, ולכן אין לצפות כי שמרנים ישראלים "ידברו ברק" בתרגום לעברית; עלינו לנסח בעברית ומתוך עולם התרבות היהודי את השמרנות הישראלית – דבר שטרם נעשה.

השמרנות הישראלית טרם נוסחה כיוון שהמסורת הפוליטית היהודית התעצבה במציאות גלונית. שלחן ערוך, הטקסט ההלכתי המכונן, נפתח במילים: "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו".³ השלחן ערוך, והמסורת היהודית איתו, הניחו שאפשר לישון בלילה. שיש מישוה אחר ששומר, ולכן יהודים אינם נדרשים לעיסוק בהלכות מדינה.⁴ מבחינה כמותית העיסוק בשאלת 'מוך דחוק' גדול לעין שיעור מדיון בשאלת המיסוי. הרב קוק מתח ביקורת עזה על מציאות זו וקרא לתורה זו תורת הגלות:⁵ תורה שעוסקת רק בהלכות פרט, משפחה וקהילה, ואינה יודעת להיכנס לדיון מעמיק בהלכות מדינה. המסורת היהודית כמעט שאינה עוסקת בשאלה מהי מדינה יהודית, מהו משרד חוץ יהודי, מהו צבא יהודי ומהו משרד אוצר יהודי.

ז'בוטינסקי למשל העלה את הטיעון שהמשרד הכלכלי של מדינת ישראל אינו צריך להיות קפיטליסטי או סוציאליסטי, שכן אלו שני מונחים שאינם אותנטיים לתרבות הפוליטית היהודית. הוא הציע לחדש את רעיון היובל, ולהתאים אותו למציאות הישראלית המודרנית.⁶ אולם איך מממשים את תפיסת היובל בדורנו, במציאות שאיננה אגררית? איך מקיימים בהיי-טק "לקט, שכחה ופאה"? מה יש למסורת שלנו להציע לנו כשאנחנו חושבים על התמודדות עם פקקים או עם אתגרי מערכת הבריאות?

סיבה קונספטואלית נוספת לכך שהשמרנות הישראלית טרם נוסחה נעוצה בפער האינהרנטי שבין אידאה שמרנית רווחת לבין התפיסה הפוליטית התנ"כית כפי שרוב שהיהדות לדורותיה ולזרמיה פירשוה. לדידן של התפיסות השמרניות המבוססות, השמרנות היא מטרה בפני עצמה. התפיסה השמרנית של ההיסטוריה היא אמפיריציסטית וכוללת בתוכה ספקנות עמוקה לכל מערכת של טענות אוניברסליות מופשטות.⁷ הטענה השמרנית העמוקה, הגורסת כי טענות אמת אוניברסליות שפותחו ללא קשר לנסיבות היסטוריות-תרבותיות ונשענות רק על הרציונל המזוקק דינן להיכשל, הפכה לטענה שמרנית בעייתית בגנות כל ניסיון לכונן סדר

אוניברסלי. על פי טענה זו, גם כתבי הקודש אינם יכולים להתיימר להציע חוק אוניברסלי המתאים לאומות העולם.⁸

בעוד שההנמקה השמרנית שלפיה עניינים פוליטיים ומשפטיים צריכים להתבסס על מסורת לאומית המביאה לדיון האקטואלי את הניסיון המצטבר של דורות העבר משגשגת בתוך העולם היהודי, הרי שהיעדר שאיפה ברורה להגדרת הטוב זרה למסורת היהודית. ההגות השמרנית היהודית צריכה אפוא להבין את השמרנות כאמצעי ולא כמטרה. השמרנות בעיניה היא אמצעי פרקטי למימוש אידיאל שהוא לאו דווקא שמרני בחזונו. זהו פער הכרחי, אך לא פשוט, לגישור.

*

זוהי המשימה הניצבת לפנינו בבואנו לנסח שמרנות ישראלית. ראשית, הערה על הדרך: במסה "חבלי לשון" שפורסמה ב'השילוח' המקורי ב-1908 ודנה בקימומה של העברית, שרטט ביאליק את הנת"ב. את השפה העברית, טען ביאליק, צריך לכונן "מתוכה ומגופה"; זאת באמצעות החייאת המקורות הגנוזים ברבדים עמוקים בשלל רבדיה השונים של התרבות העברית, ורק לאחר מכן על ידי חידוש או תרגום.⁹ עיקרון זה נכון בעיניי לא רק לעברית – אלא גם להגות המדינית הנדרשת.

לגופו של עניין, על מנת לייצר שמרנות ישראלית, נדרשת, באופן פרדוקסלי, רבולוציה מחשבתית. עלינו לחזור לעקרונות יסוד של הטקסטים המכוננים שלנו, ולחבר אותם מחדש למציאות הפוליטית הנוכחית. עלינו להחזיר את מסגרת הדיון התלמודי לשיח על אודות רעיונות. חזרנו אחרי אלפיים שנות גלות להיסטוריה, עכשיו מוטל עלינו לכתוב את "מסכת הלכות מדינה". לכתוב תחילה את הפילוסופיה הפוליטית, ואז לנסח אותה גם במונחים של מדיניות.

התורה, להבדיל מהפילוסופיה היוונית, לא פיתחה תורת מדינה, ואין בה עיון שיטתי בשיטות משטר וממשל מופשטות. אולם יש בה עושר רב המהווה תשתית לפילוסופיה פוליטית ולגישות למדיניות ציבורית. בעוד פיתוח המדינה ומוסדותיה תופסים מקום משני, הרי המסורת היהודית משקיעה משאבים רבים בפיתוח תאוריה חברתית שלמה הנוגעת למכלול אופייה של החברה.¹⁰ המסורת היהודית לדורותיה רוויה בדיונים מפותלים ועמוסים על אודות מהות הכוח והצדק.¹¹ היא אינה דנה במשטר הטוב ביותר, אלא בסוג היחסים הנאותים בין השולט לנשלטים, ביחסים שבין הצדק לכוח, וביחסים שבין האדם לאלוהיו.¹² התפיסה הפוליטית הזו מניחה סוג מסוים של מערכת יחסים בין האדם לאל. היא תופסת את האדם בצורה מסוימת. יש לה הנחות מורכבות לגבי משמעות הגאולה, משמעותה של חברה, מקורו של החוק, והדרך שבה יש לנהל ולעצב חברה. התורה אינה עוסקת במישרין בשאלת סוג המשטר, אבל מניחה עקרונות למדינה הפועלת על בסיס חוק שמחייב את העם.

בירור מערכת הערכים המצויים בליבה של המחשבה הפוליטית היהודית, והרלוונטיות שלהם לעת הזו, הוא המפתח לפיתוחה של שמרנות יהודית. בירור זה צריך להיעשות לא רק מתוך מקורות היהדות, אלא גם במתודה היהודית, קרי שימוש בכלים של בית המדרש, ועליו להיעשות במונחים אקטואליים. מסכת הלכות מדינה – פילוסופיה פוליטית ומדיניות

ציבורית – ממתינה לדורנו שיתחיל לדלות ולאחוז מתוך העושר התרבותי הבלתי נתפס שלנו
הצעות שיעשירו את השיח וייתנו מענה מקיף לצורכי הדור.

-
1. זאב ז'בוטינסקי, רעיון בית"ר: יסודות השקפת העולם הבית"רית, כרך "בדרך למדינה", 1934, 321-323.
 2. Ofir Haivey & Yoram Hazony, "What Is Conservatism?", *American Affairs*, May 2017.
 3. או"ח, סימן א.
 4. ישעיהו ליבוביץ, יהדות עם יהודי ומדינת ישראל, תל אביב: שוקן, 1979, "הדת במדינה והמדינה בדת", עמ' 130.
 5. אברהם יצחק הכהן קוק, אורות התורה, ירושלים: מוסד הרב קוק, תשמ"ה, פרק א, עמ' ט-י.
 6. זאב ז'בוטינסקי, "רעיון היובל", אומה וחברה, ירושלים, תש"י.
 7. דבר הבא למשל לידי ביטוי בספקנות השמרנית ביחס לטענת "הזכויות האוניברסליות" של בני-אדם, או טענות בדבר "הזכות האלוהית" של השליטים לשלטון.
 8. וראו למשל הגותו של סיר ג'ון פורטסקו. John Fortescue, *On the Laws and Governance of England*, ed. Shelley Lockwood, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
 9. להרחבה ראו: ש' איזנשטדט, "לדרכו של ביאליק ביצירת הלשון", *בית-עם*, גיליון ד, 21.8.1934.
 10. מתאוריה חברתית זו נובע למשל שהמדינה אמורה לשרת את החברה ואת האידאות שלה, ולא להפך.
 11. Abraham Melamed, "Is There a Jewish Political Thought? The Medieval Case Reconsidered", *Hebraic Political Studies*, pp. 43-45.
 12. אומנם היא עוסקת במשמעותם של יחסי השליטה שבין אלוהים לבין קבוצה אתית-דתית מובחנת, אשר הושפעה מאותה התגלות, ולכן היא יכולה להיתפס רק כפרטיקולרית. אולם לאמיתו של דבר היא אוניברסלית משום שהתכלית של התאולוגיה הפוליטית היהודית היא אוניברסלית בחזונה. וראה: דניאל י' אלעזר, "הקדמה – גילוייה מחדש של הפוליטיקה על ידי העם היהודי – התופעה והשלכותיה", בתוך דניאל י' אלעזר (עורך), *עם ועדה*, ירושלים: ראובן מס, 1992, עמ' 13.